

Janusz Górecki, Jacek Wrzesiński

Problem siatki arowej na przykładzie Ostrowa Lednickiego

Studia Lednickie 1, 71-76

1989

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JANUSZ GÓRECKI, JACEK WRZESIŃSKI
Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy

PROBLEM SIATKI AROWEJ NA PRZYKŁADZIE OSTROWA LEDNICKIEGO

Prace wykopaliskowe na grodzie (stan. 1) na wyspie Ostrów Lednicki wznowiono w 1982 roku po kilkuletniej przerwie¹. Badania te są częścią szerszego programu badawczego wypracowanego przy udziale przedstawicieli różnych dyscyplin, a zmierzającego do wszechstronnego zbadania przekształceń przyrodniczych i kulturowych regionu lednickiego. Prace wykopaliskowe i zwiadowcze zmierzają do wyjaśnienia szeregu problemów grodu, podgrodzia, architektury kamiennej oraz do odtworzenia możliwie szerokiego zaplecza osadniczego.

W związku ze wznowieniem prac archeologicznych i koniecznością wytyczenia wykopów przystąpiono do odtworzenia siatki arowej na podstawie planów będących w posiadaniu Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.

Dotychczasowa siatka arowa Ostrowa Lednickiego obejmowała 842 ary i wytyczona była zgodnie z kierunkiem północ — południe. Numeracja arów miała swój początek na południowo-zachodnim skraju wyspy, od którego biegła do wschodniego jej krańca, po czym rozpoczynała się od zachodniego brzegu wyspy (ryc. 1).

Rozpoczynając prace archeologiczne w 1982 r. przystąpiono do odtworzenia tej siatki przyjmując za punkty stałe kilka drewnianych kołków uznawanych dotąd za takie punkty. Oś powstała w wyniku namiaru tych kołków okazała się niezgodna z osią znaną z planów starej siatki. Wynikłe niezgodności powstały na skutek faktu, iż uznawane dotąd za stałe punkty kołki drewniane okazały się najprawdopodobniej kołkami pomocniczymi starych wykopów. Stwierdzono więc, iż istniejące zapewne w przeszłości punkty stałe siatki w postaci drewnianych kołków uległy destrukcji nie pozostawiając żadnych śladów.

¹ Ostatnie badania kierowane przez mgra M. Łastowieckiego miały miejsce w 1979 r. i prowadzone były na wale grodu starszego (wykop zlokalizowany był przy skrajnym, północno-wschodnim odciaгу zadaszenia przykrywającego „palatium”).

Zdecydowano więc o przeniesieniu starej siatki z ogólnego planu wyspy wykorzystując punkty przecięcia siatki arowej z murami palatium, które stanowią punkty stałe wyspy. W rezultacie otrzymano oś, która również okazała się niezgodna z osią starej siatki. Błąd tkwił już w samym założeniu tej drugiej metody przeniesienia starej siatki arowej, na co nie zwrócono początkowo uwagi. Na będącym w posiadaniu Muzeum planie, z którego przenoszono siatkę, zarys murów palatium przedstawiony jest w linii prostej, zaś realnie istniejące kamienne mury palatium linii takiej nie tworzą. W rezultacie więc naniesione na plan punkty stałe na murach, punktami stałymi były tylko pozornie (!).

Mimo to próbowano wytyczyć choćby oś stanowiska na linii starej siatki w kierunku północ – południe. Okazało się jednak, że na odcinku 60 m odchylenie od starej siatki jest bardzo duże i wynosi aż 4 m, co uwidoczniły zagłębienia po wykopach przy „kościelce grodowym”.

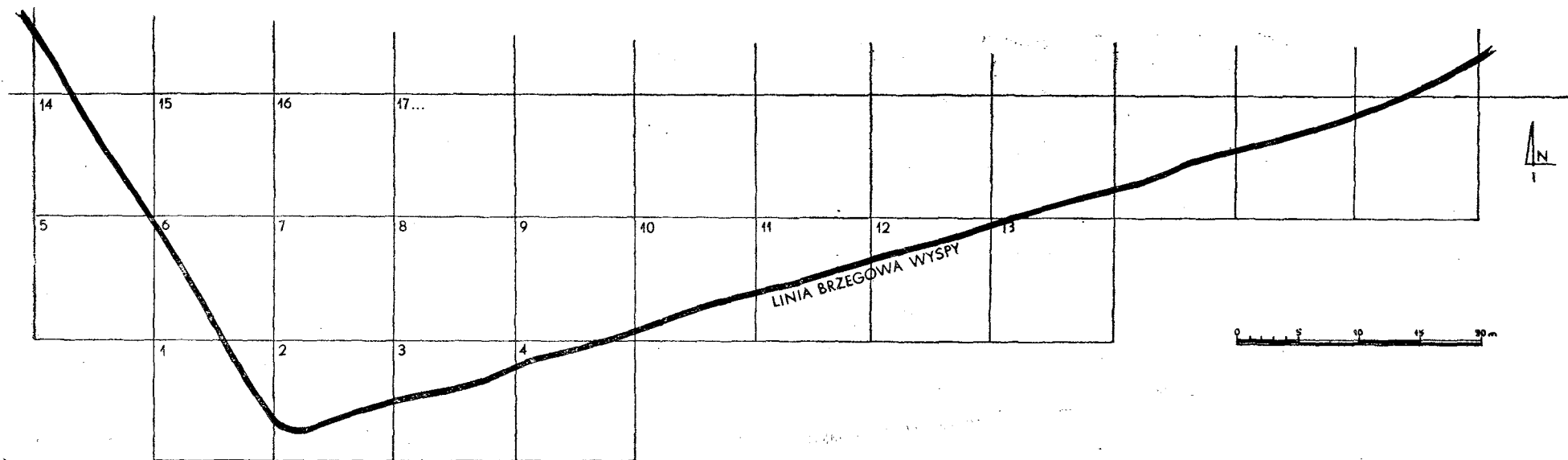
Wszystkie błędy, które wyniknęły przy próbie odtworzenia starej siatki arowej miały swe źródło w braku matrycy wyspy ze starą siatką. Za kopię takiej matrycy uchodziła kalka pozbawiona jakiegokolwiek daty powstania i autora. Istniejące plany starej siatki arowej powstały w wyniku wielokrotnych przerysów tej kalki. Brak daty na kalce eliminował z kolei wykorzystanie kalki (rzekomej matrycy) przy korygowaniu osi północ – południe ze względu na niemożność obliczenia stopnia odchylenia magnetycznego od kierunku północy. Nie przynoszące oczekiwanych rezultatów kolejne próby odtworzenia starej siatki przesądziły o rezygnacji z niej.

W związku z tym stanęliśmy przed koniecznością wprowadzenia nowej siatki arowej. Wykonanie jej zlecono Okręgowemu Przedsiębiorstwu Geodezyjno-Kartograficznemu w Poznaniu. Nowa siatka arowa wykonana została w układzie państwowym „65” (jej osnowa) i układzie wysokościowym „Kronsztad”. Swym zasięgiem objęła wyspę Ostrów Lednicki wraz z przeciwległymi brzegami jeziora na wysokości wyspy (Dziekanowice – Mały Skansen, Rybitwy).

Prace terenowe nad nową siatką rozpoczęto od wkopania na wyspie (grodzie i podgrodziu) betonowych słupów tworzących krzyż, którego ramię o długości 10 m wyznacza pełną długość boku aru. Będący środkiem krzyża betonowy słup jest reperem państwowym (wspomnieć trzeba, że dotychczas wyspa nie posiadała takiego elementu). Krzyż wkopano również w Dziekanowicach – Mały Skansen (stan. 22), a repery pomocnicze na leżących w pobliżu Ostrowa Lednickiego wyspach Ledniczce (stan. 4) i Mewiej (stan. 5).

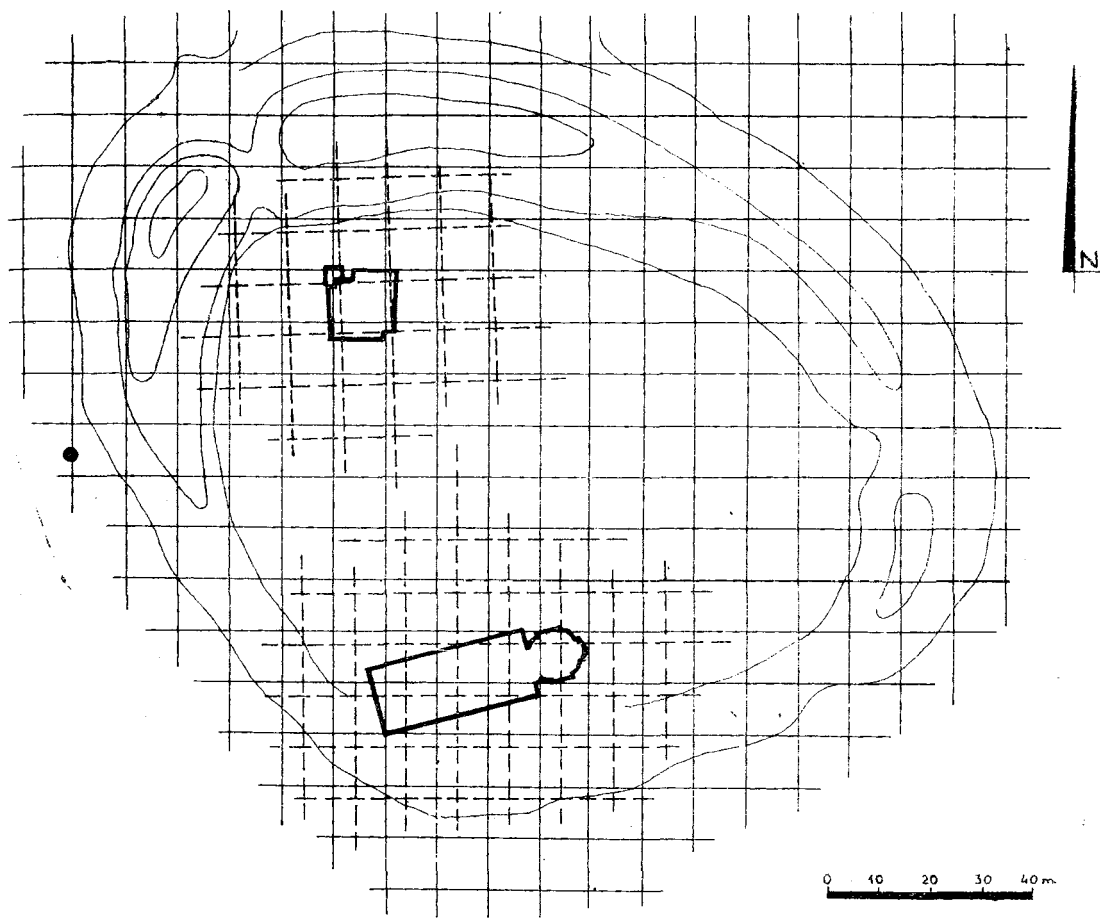
Dalszym etapem prac było wykonanie planu warstwicowego wysp Ostrowa Lednickiego, Ledniczki, Mewiej oraz przeciwległych brzegów jeziora. Plan ten wykonano za pomocą pryzmatu elektronowego dokonując cięć co 20 cm. Prace te posłużyły do wykonania planu w skali 1 : 250, zaś plany w skali 1 : 100 i 1 : 1000 wykonano metodą fotograficzną powiększając lub pomniejszając plan wyjściowy.

Największą zaletą nowo skonstruowanej siatki jest umieszczenie jej w układzie państwowym. Należy nadmienić, iż w toku prac pomiarowych związanych z konstruowaniem nowej siatki wykonujący te prace geodeci próbowali odtworzyć starą

Ryc. 1. Ostrów Lednicki, woj. poznańskie. Fragment starej siatki arowej — zasada numeracji arów. Rys. W. Kujawa

siatkę przy obiektach architektury kamiennej grodu. Ustalenia archeologów dotyczące błędów starej siatki potwierdziły się i różnica w starej siatce (po osi N-S) między palatium, a kościołem II wynosi ok. 2 m (ryc. 2).

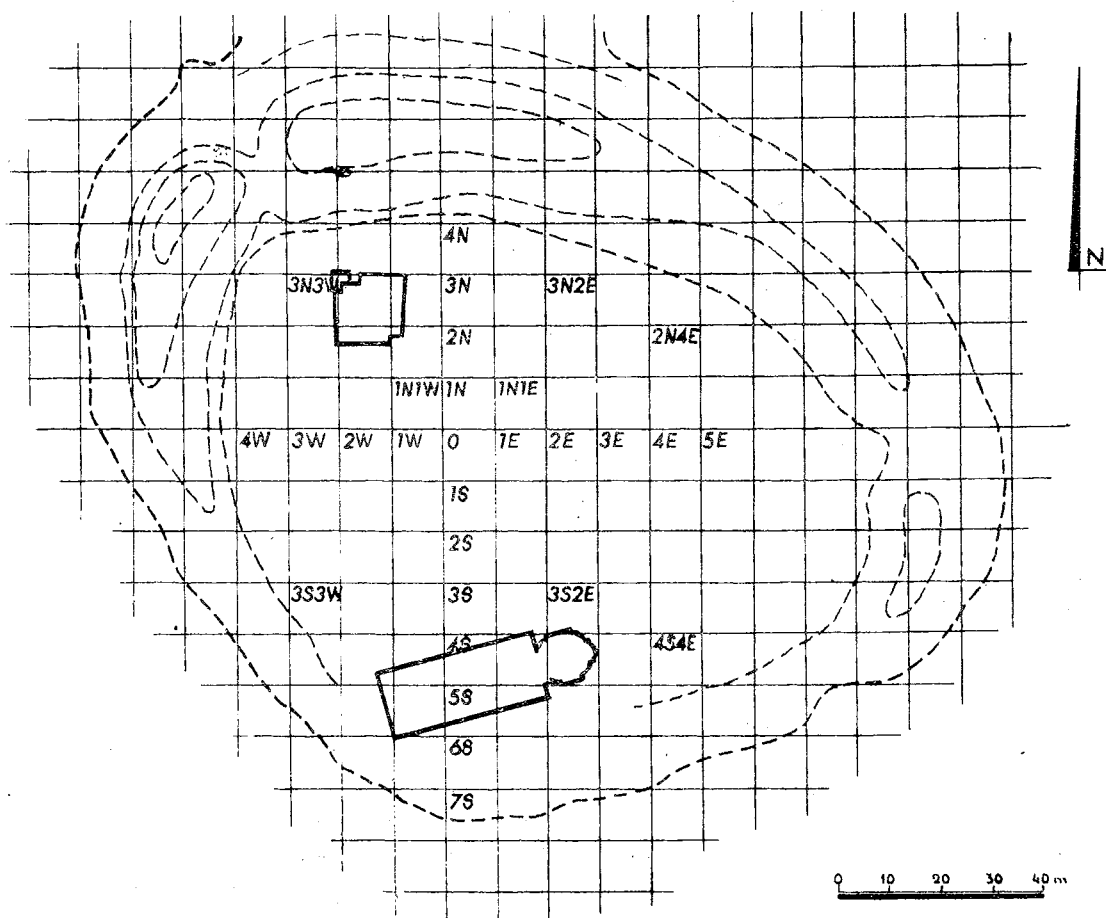
Ryc. 2. Ostrow Lednicki, woj. poznańskie. Wzajemny układ starej i nowej siatki oraz różnice między nimi. Rys. W. Kujawa

W związku z wprowadzeniem nowej siatki zrezygnowano z dotychczasowej numeracji arów, wprowadzając w jej miejsce system numeracji arów proponowany przez M. Henneberga (M. Henneberg 1982/83, s. 237). Za ar zerowy przyjęto ar wyznaczony przez północne i zachodnie ramiona krzyża założonego na grodzie (ryc. 3).

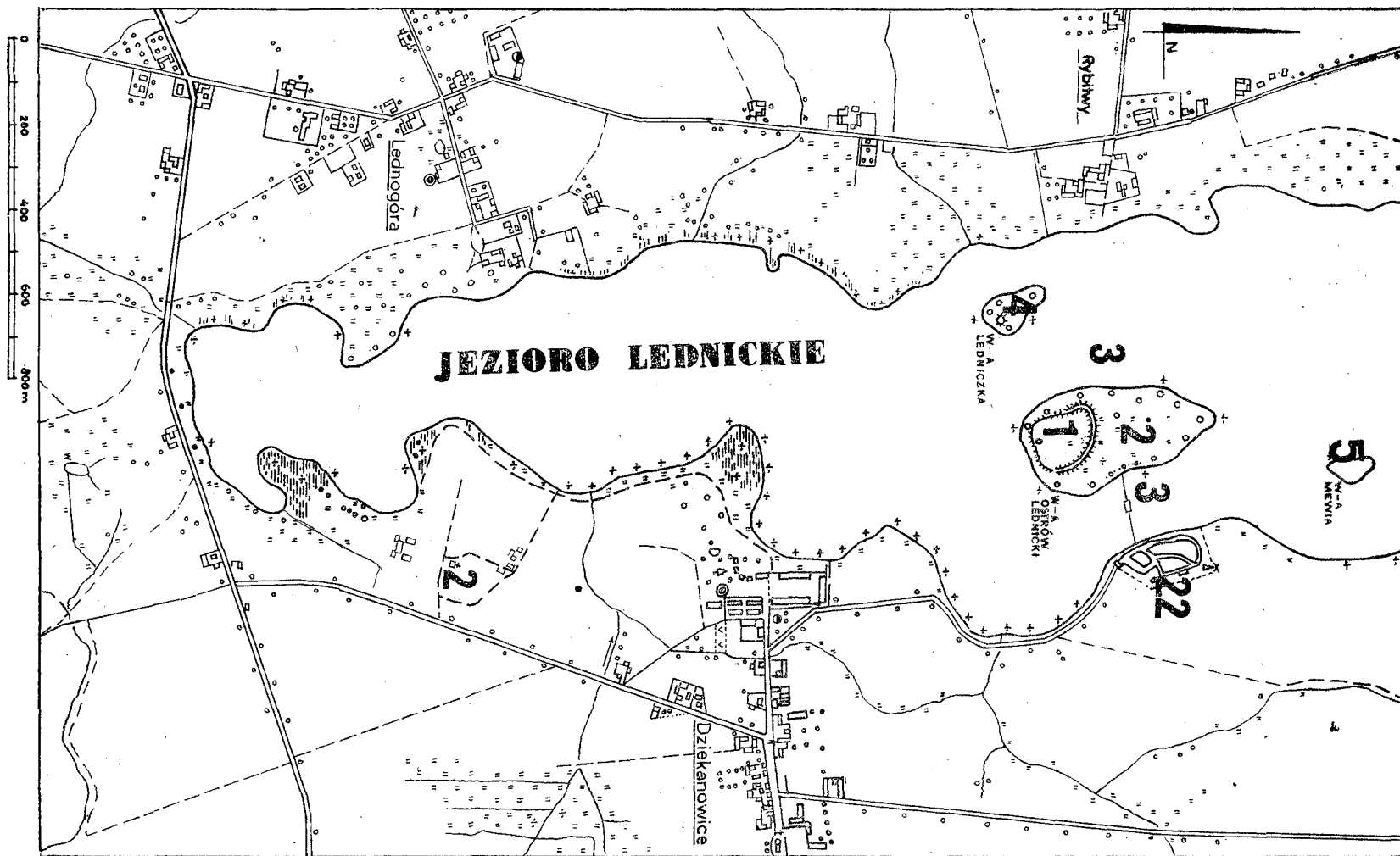
Podsumowując powyższe uwagi stwierdzić można, iż problem, z którym zetknięto się przy próbie odtworzenia starej siatki arowej na Ostrowie Lednickim nie jest z pewnością problemem odosobnionym. Podobne problemy mogą wystąpić na innych stanowiskach, na których badania są wznawiane po kilkuletnich przerwach

w pracach badawczych. Przykład Ostrowa Lednickiego pokazuje nam, iż nie można podchodzić do dokumentacji bezkrytycznie. Nadto, o czym nie zawsze pamiętamy, niektóre siatki arowe na stanowiskach archeologicznych wykonywane były przez archeologów i spełniały swe funkcje w określonym momencie badawczym. Dla uniknięcia błędów, z jakimi spotkano się przy próbach odtworzenia starej siatki arowej na Ostrowie Lednickim, siatki arowe stanowisk archeologicznych winny być sporządzane przez geodetów profesjonalistów, gwarantujących wytyczenie osnowy siatki w układzie państwowym, możliwym do odtworzenia w każdych okolicznościach, wraz z umieszczeniem na stanowiskach reperów państwowych.

Na marginesie powyższych rozważań trzeba wspomnieć o numeracji stanowisk archeologicznych Ostrowa Lednickiego, sąsiednich wysp i brzegu dziekanowickiego. Dotychczasowa nomenklatura stanowisk zlokalizowanych na omawianym terenie

Ryc. 3. Ostrów Lednicki, woj. poznańskie. Nowa siatka arowa z przykładowo podanym systemem numeracji arów. Rys. W. Kujawa

Ryc. 4. Ostrów Lednicki, woj. poznańskie. Ostrów Lednicki i jego zaplecze. Numeracja stanowisk archeologicznych. Rys. W. Kujawa

nie brała pod uwagę aktualnego podziału administracyjnego. W związku z rozpoczęciem kompleksowych badań Ostrowa Lednickiego i jego zaplecza (w tym badań osadniczych) zweryfikowano nomenklaturę stanowisk, którą się dotychczas posługiwano. Tak więc Ostrów Lednicki – to prawidłowo Rybitwy – Ostrów Lednicki (gród, stan. 1; podgrodzie, stan. 2; uwzględniono badania podwodne jeziora, stan. 3), wyspa Ledniczka – to Rybitwy – Ledniczka (stan. 4), zaś stanowiska określane dawniej jako Ostrów Lednicki – brzeg dziekanowicki – lub Mały Skansen to obecnie Dziekanowice stan. 22, Dziekanowice – Duży Skansen (stan. 6) to obecnie Dziekanowice, stan. 2².

LITERATURA

Henneberg M. 1982/1983, *Uniwersalna siatka arowa z dwuwymiarową nomenklaturą lokalizacyjną*, AAC 22, s. 237 - 244.

ZUM ARENNETZ AM BEISPIEL DER INSEL OSTRÓW LEDNICKI

Zusammenfassung

Im Zusammenhang mit komplexen Forschungen, darunter auch mit den Ausgrabungen, haben die Verfasser einen Versuch der Wiederherstellung des alten Arennetzes auf Ostrów Lednicki unternommen.

Während der Rekonstruktion des alten Arennetzes wurde festgestellt, daß es keine festen Anhaltspunkte aufwies und daß die Achsen des rekonstruierten Arennetzes mit den Plänen der alten Ausgrabungen nicht übereinstimmen.

Man trat also an Konstruierung eines neuen Arennetzes mit dem auf das staatliche System gestützten Grundinhalt und mit der von M. Henneberg vorgeschlagenen neuen Arennomenklatur heran (vgl. Anm.).

Es wurde auch die Bezifferung aller Fundstellen auf Ostrów Lednicki und in seinem Hinterland so vereinheitlicht, daß sie jetzt mit der im Rahmen der Archäologischen Landesaufnahme Polens angenommenen Numerierung der Fundstellen übereinstimmt.

ABBILDUNGEN

Abb. 1. Ostrów Lednicki, Woi. Poznań. Teil des alten Arennetzes – Prinzip der Bezifferung der Aren (Zeichn. W. Kujawa)

Abb. 2. Ostrów Lednicki, Woi. Poznań. Verhältnis des alten zu dem neuen Arennetz und gegenseitige Unterschiede (Zeichn. W. Kujawa)

Abb. 3. Ostrów Lednicki, Woi. Poznań. Das neue Arennetz mit beispiesweise angegebenem Arenbezifferungssystem (Zeichn. W. Kujawa)

Abb. 4. Ostrów Lednicki, Woi. Poznań. Ostrów Lednicki und das dazu gehörende Hinterland. Bezifferung der archäologischen Fundstellen (Zeichn. W. Kujawa)

² Numeracja ta zgodna jest z numeracją stanowisk archeologicznych przyjętą w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski.